JESPER CLEMMENSEN

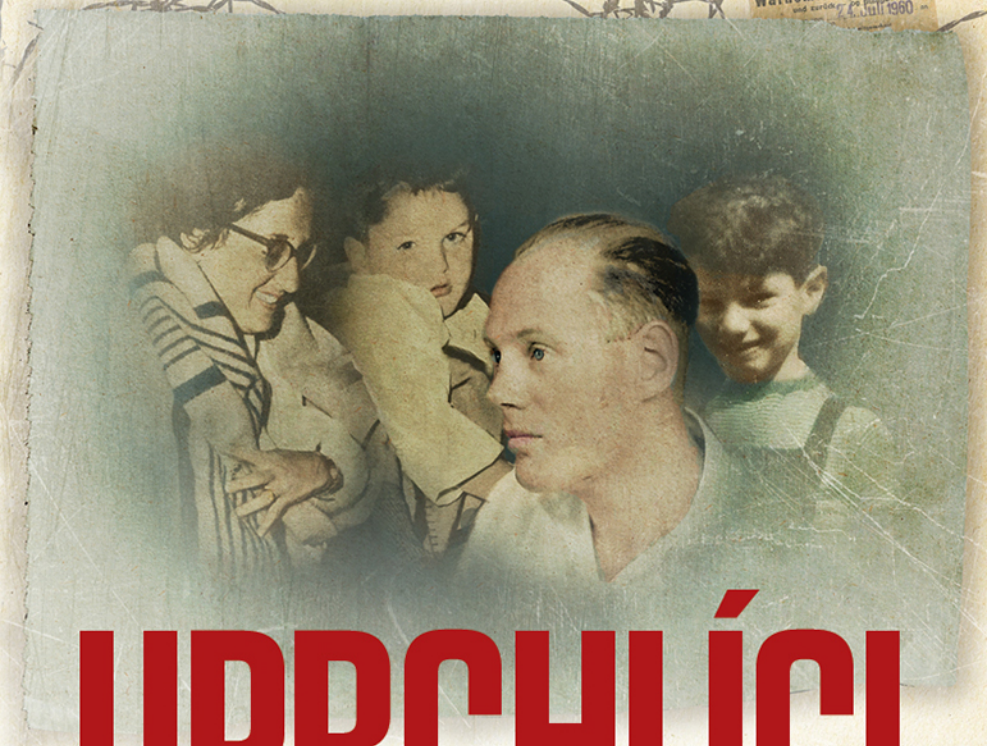

UPRCHLÍCI

Z NACISTICKÉHO PEKLA DO KOMUNISTICKÉHO „RÁJE“ A PŘES DÁNSKO NA ZÁPAD

DRAMATICKÁ CESTA DVOU ČESKOSLOVENSKÝCH RODIN ZA SVOBODOU

UPRCHLÍCI

© 2020 Jesper Clemmensen and Lindhardt & Ringhof Forlag A/S

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.

Translation © Michaela Weberová, 2021
Cover © Harvey Macaulay/Imperiet, 2021
© DOBROVSKÝ s.r.o., 2021

ISBN 978-80-277-0947-2 (pdf)

JESPER CLEMMENSEN

UPRCHLÍCI

Z NACISTICKÉHO PEKLA DO KOMUNISTICKÉHO „RÁJE“ A PŘES DÁNSKO NA ZÁPAD

DRAMATICKÁ CESTA DVOU ČESKOSLOVENSKÝCH RODIN ZA SVOBODOU

PANGEA

Obsah

Prolog	**7**
Pražské tečky	**9**
Výslech uprchlíka	**15**
1. DÍL (1924–1945)	**21**
Začátky	**23**
Přátelé v nouzi	**45**
Láska v koncentračním táboře	**68**
Do pekla a zpět	**102**
Osvobození	**128**
Výslech uprchlíka	**140**
2. DÍL (1946–1960)	**143**
Svítání	**145**
Vyobcovaní	**163**
Vytesané do kamene	**198**
Střety s vrchností	**212**
Na druhé straně	**228**
Výslech uprchlíka	**246**
3. DÍL (1960–2019)	**249**
Tunelové vidění	**251**
Díra v železné oponě	**279**
Skok	**290**
Mezi svobodou a vězením	**316**
V Americe	**345**
Poslední léto	**352**
Epilog	**363**
Konce	**365**
Poděkování	**378**
Zdroje a poznámky	**380**
Seznam literatury	**391**

PROLOG

PRAŽSKÉ TEČKY

Pátek 6. září 2019

Pěkný kus cesty od centra Prahy, blíž k pruhovaným továrním komínům než k historickým věžičkám, zahýbá nákladní auto do ulice Nad Olšinami. Je pátek, půl deváté ráno. Je tu trochu slyšet ruch z hlavní ulice a v dálce občas zahouká sanitka. Nákladák zastaví naproti třípatrovému domu s novou fasádou. Z auta vyskočí dva silní dlaždiči a zamíří ke třetímu muži, který tam už čeká s kartonovou krabicí v podpaží. Krátce se pozdraví a přistoupí k místu na chodníku, které jim muž s krabicí ukáže. Pohlédne ještě do papíru a pak na fasádu. Ano, správně, je to tady. Jeden z dlaždičů, očividně předák party, ukáže na asfaltový povrch a houkne něco na kolegu, který se vrátí k nákladáku a začne vykládat nářadí a materiál. Generátor, řezačku na beton, malou sbíječku, kyblík s maltou, zednickou lžíci, kladivo a jemné koště. Muž položí krabici na zem a vyndá její obsah. Tři dlažební kostky, na jejichž horní straně z mosazi je vyražen krátký text. Jména, místa, data. Tři životy.

Je tři čtvrtě na devět. Kolem místa, kde si oba dlaždiči připravují své vybavení, se shromáždila malá skupinka lidí. Obchází je starší sehnutý pán v tmavě modrém saku a povídá si s nimi. Je něco jako hostitel. Právě s ním se muži radili ohledně těch dlažebních kostek. Většina přítomných jsou jeho příbuzní, ale přišlo i pár starých a nových přátel. Je mezi nimi také Dánka s tmavými vlasy zastřiženými na mikádo. Jeden

ze dvou synů staršího pána, muž ve středních letech v šedém saku, fotí ty tři kameny, ležící jeden vedle druhého na kraji chodníku. I další lidé následují jeho příkladu a pak už jsou dlažební kostky opatrně přeneseny na místo, kde budou zapuštěny do země. Když jsou řádně rozestaveny, narýsuje kolem nich předák čáry a odsune je stranou. Nahodí generátor a chopí se řezačky. Ostří se zahryzne do asfaltu a vyřezává do kamenitého podloží úzké rýhy, jekot přístroje nabere na intenzitě a vyvalí se oblak prachu. Kroužek přihlížejících přeruší rozhovory, všichni instinktivně přivřou oči nebo se odvrátí. O chvíli později rozdrtí sbíječka asfalt mezi rýhami, aby bylo možné výplň vyjmout. Předák vybere zednickou lžící poslední zbytky štěrku a prostor pro dlažební kostky je připravený. Muži je do něj spustí, rozměr odpovídá. Mladší z přihlížejících mohou potřít dolní stranu kostek maltou a pak je pevně přitlačí do díry v chodníku. Mezery se zasypou výplní, dlaždič kameny jemným koštětem očistí, pak s kolegou naloží nářadí na auto a odjedou. Lesknoucí se mosazné destičky nyní tvoří součást chodníku. Sem patří. A vždy patřily.

Muž v šedivém saku vyloví z plastového pouzdra tři fotografie a položí je na chodník. Mladá žena ve slavnostních bílých šatech hledí přímo do objektivu. Je to Frieda, která později přijala české jméno Bedřiška. Narozena 1895, zemřela 1944. Její manžel Hugo leží vedle ní. Klasický portrét muže středních let s ulíznutými vlasy. Narozen 1887, zemřel 1944. U spodního kamene se na fotografa usmívá jejich dcera Helga. Snímek je z roku 1936, kdy jí bylo sedm let. Zemřela také v roce 1944. Všechny tři kameny mají společné ještě jedno datum. 1942. Deportace. Helga se dotýká tváří hlavy o něco staršího chlapce v košili a pletené vestě, oba se usmívají. Paži má položenou kolem jeho ramen. Je to její bratr, Jan – ten starší pán v tmavě modrém saku s kravatou, který nyní pomalými kroky vystupuje z kroužku živě debatujících lidí. Postaví se

zády k domu a rozhlíží se kolem. Vidí své dva syny, snachu, vnoučata a přátele. Je devět hodin. Jan Roček si odkašle a poslední hlasy ztichnou.

„Chtěl bych říci jen pár slov… Všem vám děkuji, že jste sem přišli uctít památku mých rodičů a mé mladší sestry, které bylo pouhých patnáct let, když ji spolu s rodiči před 75 lety nahnali do plynové komory v Osvětimi a zavraždili. Naše rodina tu žila už od mého narození před více než 95 lety. Všechny mé dětské vzpomínky se tedy váží právě k tomuto místu. Vzpomínám si na matku, byla plně oddaná rodině, a to v době, kdy péče o domácnost byla mnohem náročnější než dnes. Neměli jsme ledničku, vysavač, pračku ani sušičku. Jídlo se připravovalo na kamnech, v nichž se topilo uhlím. Byla velmi aktivní, brala mě na výlety a v zimě jsme chodívali bruslit a sáňkovat. V létě jsme se často koupali ve Vltavě. A vyráželi jsme… Vyráželi jsme…"

Na chvíli zmlkne, než po hlavní silnici přejede sanitka. Počká, dokud její houkání nesplyne s okolním šumem.

„Vyráželi jsme v létě na túry do hor. Nepochybně právě po ní jsem zdědil lásku k horám a k turistice. A pamatuji se na svoji sestřičku, která byla mnohem otevřenější než já a měla mnohem víc přátel."

Většina shromážděných automaticky sklouzne očima k dívce usmívající se z černobílé fotografie ležící na chodníku. Chlapec, na jehož ramenou spočívá její paže na fotografii, pokračuje:

„Vzpomínám na svého otce, který byl… Tedy, vzpomínám si na něj především z doby velké hospodářské krize, která byla opravdu hodně, hodně tvrdá, museli tehdy s bratrem napnout všechny síly, aby svoji malou továrnu na barvy a laky udrželi nad vodou. A živě si vybavuji, jak jsem byl později šokován, když jsme jednoho dne stáli na balkoně – právě tady, přímo nad námi – a on mi řekl: „Víš, mezi nacismem a komunismem není žádný zvláštní rozdíl. Jenom pro nás Židy." Nemohl jsem věřit vlastním uším. Bylo to totiž v době, kdy sovětská armáda

bojovala proti německé, a já jsem si pomyslel, že je starý blázen. Tehdy mu bylo už přes padesát, takže určitě nevěděl, o čem mluví. Trvalo mi deset let, než jsem zjistil, jak velkou pravdu ve skutečnosti měl. Nikdy jsem nepoznal čestnějšího člověka, než byl on. Příčila se mu jakákoli lež. Věřil v pravdu a v to, že je třeba vždy mluvit pravdu, nepřipustil by ani malou milosrdnou lež. Myslím, že právě díky jeho vlivu a také tomu, že jsem vyrůstal za obdivuhodného prezidenta Tomáše Masaryka, jehož krédem bylo ‚pravda vítězí', jsem byl schopen prohlédnout neustálé lži komunistů. Lži, které byl člověk nucen nejen přijímat, ale i sám opakovat, pokud chtěl přežít. To pro mě bylo naprosto nepřijatelné a nechtěl jsem připustit, aby v tom vyrůstaly moje děti."

Domluví. Vzhlédne a představí svého syna Martina Ročka. Martin je nadaný fyzik, zdůrazní, a navíc píše dobré básně. Ten si s otcem vymění místo a předčítá verše z básně *Window Seat*. Vzpomíná v nich na to, jak ho jednou během letu náhle zaplavil stesk po třech blízkých příbuzných, které neměl možnost osobně poznat. Báseň vznikla už před několika lety, ale velmi se hodí k dnešnímu obřadu, říká.

„... they are but stories from the past: they lived and loved and then were gassed..."

Pětadevadesátiletý Jan Roček jako by v Praze tímto uzavřel jednu kapitolu svého života. Tahle symbolická tečka má ovšem i fyzický rozměr. Jsou jím takzvané „stolpersteine", kameny zmizelých, jichž už dnes na ulicích mnoha evropských metropolí najdete tisíce. Připomínají člověka nebo celé rodiny žijící kdysi v domě, kolem kterého procházíte. Právě k nim přibyly další tři. Vzpomínka na Huga, Bedřišku a Helgu, kteří bydleli, žili a snili ve třetím patře domu v ulici Nad olšinami č. 448. „Dnešek je pro Jana něčím jako dnem pohřbu jeho rodiny,"

zašeptá jeho snacha Karen, která za tím vším stojí. A ještě jednu symbolickou tečku se na sklonku tohoto dlouhého života podařilo napsat.

Na kraji hloučku přihlížejících stojí Dánka. Jmenuje se Helle Westová. Ještě před nedávnem o ní Jan neměl ani tušení. A do včerejška se nesetkali tváří v tvář. Jejich cesty se úplnou náhodou zkřížily před 59 lety v Dánsku, jen velmi letmo. Přesto jsou pevně spojeni pohotovým a riskantním zásahem jednoho muže z léta 1960. Díky jeho nasazení se Janovi s manželkou a dětmi podařilo získat svobodu, když totalitní síly už podruhé hrozily rozdupat jejich existenci v prach.

81767
25-7-60 København

VÝSLECH UPRCHLÍKA

Úterý 26. července 1960, policejní ústředí, Kodaň

Vrchnímu kriminálnímu vyšetřovateli Dalgaardovi těžko mohlo uniknout, že jeho kolegové z nejjižnějšího města v Dánsku právě prožili pár značně dramatických pracovních dní. Dva dny po sobě byly přední stránky největších dánských novin plné článků o uprchlících, které v Gedseru pronásledovala východoněmecká policie na gumovém člunu. Deníky psaly, že prý východní Němci „vzali jako rukojmí" malého chlapečka, zmiňovaly se i o činu „dánského hrdiny", který obětavě zasáhl. Popisovaly dopodrobna celé drama, s jeho hlavními aktéry však téměř nikdo nemluvil. A nikdo si ještě nevyslechl jejich příběh. Dalgaard má jako první provést důkladný výslech.

Na stole před ním leží řada zpráv a záznamů z výslechu svědků, které jsou dva dny staré. Vyplývá z nich, že kriminální asistent Scharling z Gedseru zatelefonoval na policejní ústředí do Kodaně v neděli pozdě odpoledne. Volal, protože „krátce předtím ‚zběhlo' pět osob, tři dospělí a dvě děti, z východoněmeckého trajektu Ahlbeck. Skočili z paluby do vody a na lékařské doporučení byli sanitkou odesláni do nemocnice v Nykøbingu na Falsteru."

Jeden Dán – „náhodný muž" – uprchlíky pravděpodobně zachránil, ale v neděli odpoledne o něm policie dosud neměla konkrétní informace. To samé platilo i o hlavních osobách dramatu.

„Jejich identita dosud nebyla určena," píše se ve zprávě z nedělního odpoledne. Bylo 17.15. O dvě hodiny později se s Kodaní spojil další policista, tentokrát ze stanice v Nykøbingu na Falsteru. Ten už mohl ohledně uprchlíků sdělit, že jde o „pět českých státních občanů". Manželský pár, jejich dva malé chlapce a manželčinu matku. „Utekli ze strachu z komunistů a požádali o politický azyl."

Vrchní kriminální vyšetřovatel může z papírů vyčíst i podrobnosti o nanejvýš neobvyklém vývoji případu, ke kterému za poslední dva dny došlo. Kromě pěti přeběhlíků z neděle 24. července totiž přes přístav v Gedseru uprchli další lidé. Ještě jedna rodina – navíc s těsnou vazbou na tu první – využila stejnou zoufalou metodu útěku: skok z východoněmecké lodi do vod přístavu.

Tenhle druhý případ však vrchního kriminálního vyšetřovatele nezajímá. On má vyslechnout otce rodiny uprchlé 24. července.

Jméno dotyčného: „ROCEK, Jan." Podle dosavadních informací je mu 36 let, je chemický inženýr a naposledy byl zaměstnán v Československé akademii věd v Ústavu organické chemie a biochemie. Nic moc dalšího v papírech není, ale Dalgaard jistě bude už brzy chytřejší.

V jednu hodinu se z chodby ozvou kroky. Dveře otevře policista a pokyne Janu Ročkovi, aby vešel do místnosti s velkými okny orientovanými do kruhového dvora. Štíhlý muž s řídkými, dozadu sčesanými zrzavými vlasy se posadí před Dalgaarda. Německy potvrdí své jméno, rodinné poměry, zaměstnání i jména svých rodičů. Dán si poznamená, že muž „vyjádřil ochotu podat vysvětlení o osobních poměrech, svém počínání i o motivech útěku do naší země".

Roček patří k lidem, jejichž příběhy od čtyřicátých let neustále plnily stránky světových novin. Uprchlíci z východního bloku. Lidé riskující život, aby se zbavili útlaku, pronásledování

a bídných životních podmínek v komunistické diktatuře a mohli žít svobodně v demokratických zemích. Režimy v zemích východního bloku uzavřely své západní hranice a neustále zesilovaly jejich ochranu pomocí zakázaných pásem, elektrických drátů, minových polí a ozbrojených pohraničníků. Ostře střežená hranice, které se začalo říkat železná opona. To vše mělo zajistit, aby obyvatelé zůstali ve sféře vlivu komunismu – ať už živí, nebo mrtví. Přesto se našly cesty ven. Mnoho občanů východního bloku doslova „přeběhlo" na Západ, například diplomati během oficiálních návštěv v zahraničí nebo sportovci na velkých mezinárodních závodech, našli se dokonce i tací, kteří unesli letadlo nebo vlak. Většina lidí se však pokoušela přes hranice přejít. Den co den a noc co noc se obyčejní lidé plížili pohraničním pásmem a snažili se překonat plot. Mnoho pokusů o útěk se podařilo, ale spousta lidí také zastavila kulka z pušky nebo zemřeli po zásahu elektrickým proudem o tisících voltů z ostnatých drátů nabitých elektřinou. Právě v této době se ovšem pozornost soustředila především na choulostivý bod studené války, Berlín, kde otevřenou městskou hranici každý rok překračovaly tisíce občanů z NDR, aby už zůstali na Západě. Proto média po celém světě spekulovala, jakým způsobem východoněmecká vláda berlínskou díru ucpe. Tamní diktátor Walter Ulbricht už spřádal plány, trvalo však ještě rok, než byly realizovány.

Železná opona protíná, třebaže neviditelně, i Baltské moře. Právě přes vodu se do té doby pokusily dostat na svobodu už tisíce lidí. Spousta německých a polských jmen v dánských policejních záznamech svědčí o geografické blízkosti této skandinávské země. Obzvlášť hodně přeběhlíků je registrováno na ostrovech Bornholm a Falster. Od konce čtyřicátých let tam připlouvali na člunech i na velkých plavidlech, skákali do vody z rybářských kutrů i z vyhlídkových lodí. Někteří dokonce přiletli ve stíhačkách. V kodaňském přístavu během

dvou letních sezon v letech 1957 a 1958 uteklo ze dvou polských výletních lodí kotvících u nábřeží Langelinie přes sto lidí. Uprchlíci pocházejí převážně z Polska a východního Německa, ale v některých případech i ze vzdálenějších zemí. Jako tihle z Československa, jindy z Maďarska a v ojedinělých případech také z Rumunska, Bulharska nebo Sovětského svazu. Přeběhlíky, kterým se útěk podaří, musí vždycky vyslechnout dánská policie, protože překročili hranici bez náležitých dokumentů, čímž spáchali přestupek proti zákonu. Vzhledem k tomu, že pocházejí ze zemí, které jsou oficiálně považovány za nepřátelské, musí to, co o svém životě vyprávějí, také přezkoumat tajná služba. Někteří žádají o azyl tady, jiní chtějí pokračovat do západního Německa, Anglie, Kanady nebo Spojených států, ale pro všechny platí, že mají dobrý důvod ukázat východnímu bloku záda.

Vrchní kriminální vyšetřovatel má teď prozkoumat jeden z nejoriginálnějších útěků do Dánska. Osud těchto uprchlíků najednou činí studenou válku a železnou oponu úplně hmatatelnými. Na spoustu věcí se chce ještě zeptat a poslechnout si hlubší vysvětlení. Především toho, proč byli ochotni riskovat životy své i svých dětí skokem z paluby lodi? Něco se o tom píše už v první zprávě z Gedseru: „Utekli kvůli strachu z komunistů…“ Ale co se za tou formulací skrývá? Požádá zadrženého, aby se vrátil v čase. Jan Roček se pustí do vyprávění a Dalgaard zapisuje do zprávy:

„Narodil se do manželství výše uvedených českých občanů. Byl vychován v rodině bez náboženského přesvědčení. V šesti letech začal chodit do školy v Praze, nejprve pět let základní škola, pak gymnázium, kde studoval do kvinty a dál už po německé okupaci jako Žid pokračovat nesměl. Několik let za války navštěvoval polosoukromý chemický kurz organizovaný židovskou obcí. V roce 1942 byl spolu s rodinou deportován do koncentračního tábora v Terezíně, později převezen

do Osvětimi a v roce 1945 pracoval v Meuselwitzu v továrně HASAG, která spadala pod koncentrační tábor Buchenwald. V době německé kapitulace ho se spoluvězni nahnali do železničních vagonů a odvezli k české hranici, a když bylo po všem, německé stráže z vlaku utekly a vyčerpaní vězni mohli jen čekat, až je někdo najde. Pak strávil čtyři měsíce v nemocnici v Sudetech. Jeho rodiče a sestra byli zavražděni v německých vyhlazovacích táborech."

1. DÍL (1924–1945)

ZAČÁTKY

1924, Praha

Během první světové války Hugo Robitschek dvakrát překonal jistou smrt, a než se dostal z Ruska domů, utekly dva roky. Proto mu připadalo téměř jako zázrak, přestože na něco takového nevěřil, když se v sedmatřiceti letech měl poprvé stát otcem. Dne 24. března 1924 spěchal do jedné pražské porodnice.

Hugo vyrůstal v německy mluvící židovské rodině jihovýchodně od Prahy. V roce 1914 ho povolali do boje v řadách Ústředních mocností, neboť jeho vlast, Česko, tehdy spadala pod rakousko-uherskou monarchii a měla za spojence německé císařství. A tak musel bojovat v poli po boku Němců a za Rakušany. A právě tenhle detail se měl ukázat jen o nějakých deset let později jako značně paradoxní.

Při odjezdu na frontu se s ním kamarád loučil slovy: „Na shledanou v masovém hrobě!" Hugo Robitschek se smrti sice vyhnul, ale úplně bez zranění také nevyvázl. V Srbsku ho zranila kulka a on strávil týdny v polním lazaretu. Když se dal dohromady, poslali ho na ruskou frontu a skončil jako válečný zajatec v Uzbekistánu. Tam ho zařadili do tábora pro důstojníky, čímž už podruhé unikl jisté smrti. V blízkém táboře pro mužstvo v té době totiž udeřila epidemie tyfu, která zahubila asi devadesát procent zajatců. Později byl Hugo s dalšími českými válečnými zajatci kvůli podezření z plánování útěku deportován do kárného tábora u Vladivostoku, tedy o celých 9 000 kilometrů

dál na východ. Tam se přidal k českým a slovenským zajatcům, kteří se rozhodli přejít na druhou stranu, protože chtěli raději bojovat na straně Dohody proti Rakousku-Uhersku a německému císařství, a tak vzkřísit naději na vznik samostatného Československa. Mnoho těchto vojáků bylo posláno do bojů na západě. Robitschek k nim nepatřil. Měl naopak příležitost zažít vítězství bolševiků v Rusku a vznikající Sovětský svaz, což ho ovšem nijak neoslovilo. Po dlouhém čekání se ve Vladivostoku dostal na palubu čínské nákladní lodi směřující na jih. Obeplul na ní Indii a pak se přes Suezský průplav dostal až do italského Terstu, kde v roce 1920 vystoupil na pevninu, dva roky po skončení války. Ale už v době, kdy Hugo Robitschek hledal cestu, jak se z výspy asijského kontinentu dostat domů, se v Evropě udály velké změny. První světová válka úplně překreslila její mapu. Porážka Německa a Rakouska-Uherska proklestila cestu k založení několika nových států, mezi nimi i Československa, jehož samostatnost vyhlásil jeho duchovní otec Tomáš Garrigue Masaryk na podzim roku 1918.

Když Hugo dorazil do Čech, byla jeho matka už po smrti. Byla to právě ona, která v rodině udržovala náboženské tradice a každý den posílala děti do synagogy, aby se modlily za zemřelého otce, což byla povinnost, která u syna v konečném výsledku vyvolala odpor k náboženství. Po matčině smrti už neviděl důvod v náboženské obci setrvávat. Naopak – vyrostla v něm silná víra v jeho novou zemi.

Tomáš Garrigue Masaryk bojoval za českou věc už v době, kdy byly Čechy a Morava pod nadvládou Rakouska-Uherska, a spolu se Slováky dal do pohybu silné hnutí za samostatnost. A právě jemu se po vypuknutí světové války podařilo zorganizovat zhruba 130 tisíc Čechů a Slováků, kteří přešli v bojích na druhou stranu, a dopomohli tak státům Dohody k vítězství. Tím si Masaryk zajistil podporu vítězných mocností pro vznik nového státu, který po mírových jednáních roku 1919 ve

Versailles mohl začít tvořit svou vlastní ústavu. Československo bylo vybudováno na politických myšlenkách amerického prezidenta Wilsona, které vytvořily základ moderní liberální demokracie. Hned v roce 1919 se v zemi konaly první svobodné volby. Novou demokracii přivítal i Hugo Robitschek, kterého po návratu domů čekala nanejvýš slibná budoucnost.

Po smrti otce získali Hugo s Ottou menší dědictví, za které už před první světovou válkou koupili malou továrnu na barvy a laky na okraji Prahy. S ní prožili úžasný rozmach Československa na začátku 20. let. Došlo k tak výraznému rozvoji, že se země brzy zařadila mezi deset nejvýznamnějších průmyslových států světa. Dařilo se jí ekonomicky, kulturně i politicky. Prezident Tomáš Garrigue Masaryk byl všeobecně respektován a Hugo na muže s téměř rytířským postojem, zakladatele liberální demokracie, která zajistila občanům hlasovací právo a svobodu tisku i shromažďování, hleděl s obdivem. Prezidentovo heslo „pravda vítězí" bylo pro Huga velkou inspirací, a přestože svou židovskou víru nepraktikoval ani se s ní nijak zvlášť neidentifikoval, velmi ocenil, jak se Masaryk zasazoval o ochranu více než 300 tisíc československých Židů. V zemi se plíživě šířil antisemitismus – stejně jako ve zbytku Evropy – a Masaryk se už v době, kdy ještě nebyl prezidentem, angažoval v případu židovského tuláka Leopolda Hilsnera, který byl obviněn z vraždy křesťanské dívky a zhanobení její mrtvoly. Z antisemitského závanu větru hrozila povstat lidová vichřice, protože se rozšířily zvěsti o nábožensky motivované rituální vraždě. Byly přiživovány nejrůznější středověké předsudky a Hilsner se dostal před soud, kde jeho „židovský původ" hrál velmi významnou roli. Byl odsouzen k smrti, ale budoucí prezident se vzepřel svému katolickému zázemí a žádal nový, skutečně spravedlivý proces. I díky tomu později jiný soud změnil trest na doživotní vězení. A nakonec byl Hilsner omilostněn.

V Masarykově státě měl být prostor pro rozmanitost. Každý ať je, jaký chce, pokud neomezuje ostatní a usiluje o pokojné soužití. To byl moderní a velmi státotvorný postoj, protože Československo sestávalo z mnoha etnických a národnostních menšin. Jenže v tomto názoru se skrýval vnitřní paradox. Na velikém podkovovitém území podél hranic s Německem a Rakouskem žila největší národnostní menšina, tak zvaní sudetští Němci. Asi tři miliony německy mluvících lidí, z nichž většina se cítila být Němci nebo Rakušany. Mnoho z nich se nechalo včlenit do Československa často proti své vůli a byli navíc přesvědčeni, že se s nimi nezachází stejně jako s ostatními. Pro ně prezident Masaryk rozhodně žádným otcem zakladatelem nebyl. Ani na jihovýchodě nebyl tmel spojující Čechy se Slováky příliš pevný. I tam byli mnozí přesvědčeni, že příliš mnoho moci je soustředěno v Praze. U severní a jižní hranice existovaly ještě polská a maďarská menšina. Československo tedy sice bylo moderní demokracií, ale mladou a velmi křehkou. V národě byly miliony lidí, kteří viděly věci jinak než Masaryk.

Začátkem dvacátých let 20. století se Hugo Robitschek seznámil s ženou ze Sudet, která byla o osm let mladší a působila za války jako zdravotní sestra. Jmenovala se Frieda Löblová a se svým budoucím manželem měla společné minimálně dvě věci: pocházela z židovské rodiny a mluvila německy, ale necítila žádnou zvláštní sounáležitost s německou říší. Vzali se v roce 1922 a o rok později čekali první dítě.

Dne 24. března 1924 přišel na svět jejich syn, v sanatoriu Sanopz na levém břehu Vltavy, ne příliš vzdáleném od Masarykova Hradu. Chlapec byl zcela zdravý a měl po otci zrzavé vlasy. Rodiče mu dali jméno Jan Kurt Robitschek.

Janovi rodiče Hugo Robitschek a Frieda Löblová.

Víra, naděje a strach

Dítě se narodilo pouhý měsíc poté, co v Mnichově začal soud s Adolfem Hitlerem. Čtyřiatřicetiletý Hitler byl obžalován z toho, že byl hlavním vůdcem nepovedeného puče, který chtěl rozbít Výmarskou republiku. Mnoho lidí ho tehdy odepisovalo coby karikaturu a předpovídalo, že politický fantasta, očividně posedlý představou mezinárodního židovského spiknutí, bude nakonec dlouhá léta hnít ve vězení. Hitlerovi se však podařilo proměnit lavici obžalovaných v řečnický pult, odkud hlásal mimo jiné své přesvědčení, že vinu za německý válečný debakl nesou Židé. Adolf Hitler byl odsouzen k trestu vězení, ale mnohem kratšímu, než se očekávalo. Byl odsouzen na pět a půl roku, ale nakonec si odseděl pouze něco málo přes osm měsíců. A to mu zrovna stačilo na sepsání prvního dílu jeho politického manifestu zaměřeného převážně na jeho nejoblíbenější téma: židovskou hrozbu. V knize *Mein Kampf* mimo

jiné napsal: „Židovstvo bylo vždy národem s určitými rasovými vlastnostmi a nikdy žádným náboženstvím. […] Černovlasý židovský mladík číhá, s fanatickým výrazem v obličeji, celé dlouhé hodiny na nic netušící děvče, které chce pošpinit svou krví, a uloupit ji tak jejímu národu. Všemi prostředky se snaží zničit rasové podklady podmaněného národa." Podle Hitlera jsou Židé prolhaní, hrabiví a zbabělí podvodníci. U příležitosti Hitlerova propuštění z vězení napsal korespondent newyorských Timesů z Berlína, že „někdejší polobůh reakčních extremistů" prý „ve vězení zkrotl". Tohoto Hitlera „už se nemusíme bát", stálo v krátkém telegramu.

V druhé polovině dvacátých let se pro Robitschekovy život vyvíjel slibně. Byt ve druhém patře činžovního domu v pražských Strašnicích byl hmatatelným dokladem určitého blahobytu. V té době se většinou dala sociální třída obyvatel takovýchto domů odečítat vertikálně – ti nejbohatší bydleli v prvním patře a ti nejchudší v přízemí nebo v suterénu. Janovi rodiče nebyli vyloženě boháči, ale byli na tom relativně dobře. Továrnička Huga a jeho bratra prosperovala, takže si Frieda v jejich velkém třípokojovém bytě nemusela s ničím dělat obavy a strachovala se jen o zdraví své rodiny. Podobně jako v mnoha dalších pražských středostavovských rodinách měli i Robitschekovi doma služku.

Janovo rané dětství bylo prodchnuté pocitem klidu a bezpečí. Rád sedával na velikém polštáři na zemi, když se matka uvelebila v rozložitém křesle a předčítala klasiky. A tak se už jako malý seznámil s *Wilhelmem Tellem* německého velikána Friedricha Schillera a jako pětiletý už uměl jeho rozsáhlou baladickou báseň *Rukojmí* téměř celou nazpaměť. Jeho matka byla navíc i velice aktivní, v létě s ním chodila plavat a v zimě bruslit. Často brávala Jana do přírody, a když povyrostl, jezdila s ním na výlety po českých horách, které si zamiloval. Společně také vystoupali na Sněžku. Toho dne byl vítr tak silný, až se

Jan se sestrou Helgou. Fotografie z roku 1936.

Jan bál, že ho to sfoukne dolů. Pevně se držel matky, která ho samozřejmě dovedla bezpečně zpátky do údolí.

Druhou Janovou oporou byl otec Hugo, který sice zasvětil svůj život rodině, ale polibky a objetí rozdával jen zřídka. Jednak to bylo tehdy obvyklé, a navíc byl Robitschek senior spíše vážnější. Tváříval se přísně a jeho syn z něj měl občas trochu strach. Hugo byl mužem pevných zásad a jedna z těch

nejdůležitějších zněla: *„Wer einmal lügt, dem glaubt man nicht, und wenn er auch die Wahrheit spricht."* Tedy: *„Lháři nikdo nevěří, i kdyby mluvil pravdu!"* Důraz na pravdu se do synovy výchovy promítl obzvlášť silně. Lež byla u nich doma zapovězená a porušení tohoto pravidla bylo trestáno nepříjemným několikadenním mlčením. Jan brzy zjistil, že nejsnáze se mu podaří toto ticho prolomit, když se zeptá na otcovy zážitky z války. I z nich ovšem znělo totéž: Hugo mu už pokolikáté vyprávěl o dni, kdy jako jediný z oddílu vyvázl z maléru bez potrestání, a to jen proto, že se důstojníkovi rozhodl povědět pravdu.

Do synagogy Robitschekovi nechodili, dá se říct, že byli sekulární Židé. Nahlas to jeho otec nikdy nevyslovil, Janovi však později došlo, že byl ateista. Naopak jeho matka se svého židovského zázemí držela více. Frieda byla nadále registrovaná v židovské obci a ve výroční den úmrtí svého otce nikdy nezapomněla zapálit tradiční jarcajtovou (vzpomínkovou) svíčku. Nehledě na to však rodina slavila Vánoce i Velikonoce a nerozlišovala mezi pohanskými a náboženskými zvyky. To z ní dělalo typický příklad náboženského a etnického tavicího tyglíku, jakým tehdy Československo bylo. Podobné to bylo i s jazyky. Čeština nebyla v domácnosti řečí neznámou, ale byla výjimkou. Hugo i Frieda mluvili od dětství převážně německy, a tak bylo zcela přirozené, že němčina byla v jejich domácnosti nejpoužívanějším jazykem. Měli předplacené německy psané noviny Prager Tagblatt, poslouchali německé rádio a chodili do německých divadel. Bylo pro ně naprosto samozřejmé, že žili česky, ale mluvili a zpívali německy. Jan chodil do německé školky, kde se zamiloval do Liesl, dcery ředitele, a proto také požadoval, aby jeho sestra dostala tohle arciněmecké jméno, když v roce 1929 přišla na svět. Rodiče jí však dali jméno Helga, které také mělo silné německé kořeny. Janovi se ovšem alespoň částečně podařilo prosadit svou: Helga dostala jméno Liesl jako druhé křestní jméno. Kvůli pětiletému věkovému

rozdílu sourozenci nikdy netrávili moc času společně – a brzy už jim cizí lidé měli sebrat jakoukoli příležitost k většímu sblížení.

Hospodářská krize třicátých let Československo tvrdě zasáhla. Továrna na barvy a laky byla postižena stejně jako mnoho dalších podniků, ale Hugo a strýc Otto dřeli dnem i nocí a dařilo se jim udržet ji těsně nad vodou. Byly to těžké roky, ale mnoho lidí na tom bylo ještě mnohem hůř než Robitschekovi. Jeden Janův spolužák ve škole omdlel hlady, u dveří jim neustále zvonili žebráci, kteří pak přespávali v domě na schodech. Jana se tyto následky řádící hospodářské krize hluboce dotýkaly. A možná právě kvůli těmto obavám si nevšiml jiného neblahého znamení doby. Nebo byl možná ještě příliš malý, aby ho to zaujalo. Každopádně téměř nezaregistroval rychle stoupající podporu Adolfa Hitlera a jeho nacionálně socialistické strany (NSDAP) v Německu postavenou na tom, že svalil vinu za nešťastnou situaci země a chudobu na židovské spiknutí. Neslyšel o tom, že Hitlerovy úderné oddíly v hnědých košilích přepadají lidi židovského původu a vyzývají k bojkotu židovských obchodů. Nevšiml si ani toho, že NSDAP získala mnoho křesel v říšském sněmu, Hitler se stal říšským kancléřem a v roce 1933 se definitivně chopil moci pomocí speciálního zákona, který jeho vládě udělil právo vládnout bez ohledu na lidem zvolený parlament. Tento „zmocňovací zákon" vstoupil v platnost v den Janových devátých narozenin. O týden a půl později byl vydán takzvaný „árijský paragraf", na jehož základě mohli být propuštěni státní úředníci „neárijského" původu. O pár dní později pak byla zveřejněna oficiální definice: „Neárijského původu je ten, jehož rodiče nebo prarodiče byli neárijského, především židovského původu." O něco později téhož roku nacisté zakázali činnost všech ostatních politických stran. To vše platilo samozřejmě pouze v Německu, ale i lidé v sousedních zemích měli důvod k obavám.

Parlament v Praze reagoval přijetím zákona, který zakazoval všechny strany, jejichž politické zásady ohrožovaly demokratickou ústavu. Cílem bylo přistřihnout křidélka nacistickým silám v Sudetech, kde žila velká německá menšina. Tlak z Prahy sice vedl k rozpuštění regionální sekce NSDAP, zato však na politickou scénu vstoupil nový silný muž. Konrad Henlein založil hnutí *Sudetendeutsche Heimatfront*, které jen taktak balancovalo na správné straně ústavy a tvrdilo, že je k československé vládě loajální. Od začátku ovšem nebylo pochyb o tom, že touží po spojení s Německem, a Henleinovi lidé také brzy začali od nacistického souseda dostávat významnou finanční podporu.

Janovi došlo, co se děje, až v den, kdy jeho otec vydal jazykový zákaz. Mezi čtyřmi zdmi jejich domova v ulici Nad olšinami se ze dne na den už nemělo mluvit německy, ale pouze česky. A když si jeho otec uvědomil, že i zdobení stromečku je germánský zvyk, znamenalo to konec i pro tuhle tradici. Přestože se Hugo se židovstvím nikdy doopravdy neidentifikoval, nepochyboval, že vývoj v Německu se může dotknout i jeho a jeho rodiny. Od jara 1933 tedy devítiletý Jan a čtyřletá Helga vyrůstali jako Češi. Nebo Čechoslováci, chcete-li. Těmi byli samozřejmě i předtím, ale nyní už neměli být ničím jiným. Česky mluvili, česky smýšleli. Janova matka si dokonce změnila německé křestní jméno Frieda na jeho českou podobu Bedřiška, na rozdíl od muže a dětí jí však činilo potíže mluvit jinak než německy. Snažila se ovšem ze všech sil. To byl její a Hugův protest proti vývoji v Německu.

Roky hrůzy

Letní prázdniny roku 1935 strávili Jan, Helga, Hugo a Bedřiška v Orlických horách na severovýchodě země. Byly to báječné

dny. Především pro Jana, který se ve svých jedenácti letech bezhlavě zamiloval do Herty Nussbaumové z Brna.

Dne 16. března téhož roku Hitler už zcela otevřeně oznámil zahájení masivního vyzbrojování. Sliboval, že toto zbrojení povede nejen k posílení říše, ale zároveň zajistí světový mír. O tom prvním nebyl důvod pochybovat. Zato jeho druhé tvrzení vzbuzovalo pochyby. Německý vůdce chtěl rozšířit své území a především směrem na východ měl do budoucna velké plány. Hodlal germánskému národu zajistit další *Lebensraum* a v československých Sudetech se navíc nacházela obrovská průmyslová základna, která se vůdci výborně hodila do jeho vyzbrojovacích plánů.

Vláda v Praze se odhodlala ke stejnému kroku jako Němci. Z obav před invazí uvolnila více financí pro československou armádu a byl vypracován monumentální plán opevnění v pohraničí. Podél 1500 kilometrů dlouhé hranice se začali rojit dělníci, začalo se pracovat na největším a nejdražším stavebním projektu v historii národa: gigantické obranné linii z ostnatého drátu, oceli a betonu. Během následujících let měly vyrůst stovky velkých i malých bunkrů s kulometnými hnízdy a dělostřeleckými věžemi, mezi kterými byly jen takové rozestupy, aby zůstaly navzájem na dohled. Protitankové zátarasy ze svařených ocelových traverz vyplnily mezery mezi nimi – tyto jednoduché, efektivní zábrany dostaly přezdívku „český ježek". Takový strach Adolf Hitler vzbuzoval.

V květnu 1935 se v Československu konaly parlamentní volby. Konrad Henlein v nich zaznamenal drtivé vítězství se svou Sudetoněmeckou stranou, kterou založil pouhé dva roky předtím. Jeho SdP se rázem stala druhou nejsilnější stranou v parlamentu, protože ji ve volbách zakřížkovalo přes milion Němců v Sudetech – to představovalo dvě třetiny tamních oprávněných voličů. Do parlamentu se dostala ještě jedna fašistická strana, ta měla zase kořeny na Slovensku, a výrazné

podpory se dostalo i koalici separatistických hnutí z ostatních pohraničních oblastí. Podpořili je hlavně Poláci, Maďaři a opět Slováci.

V Německu se nacistická „židovská otázka" dostávala stále více do centra dění. Šikanování Židů a ničivé útoky na jejich podniky byly čím dál častější i brutálnější a v září 1935 došlo ke zlomu. Říšský sněm přijal norimberské zákony. Podle nacistů nyní o osudech lidí rozhodovaly „pokrevní svazky", a ne jestli člověk praktikuje nebo nepraktikuje svou víru. Tohle už byla otevřeně aplikovaná oficiální rasová politika, která rázem udělala z Židů a cikánů v německé říši podlidi.

Rok 1935 byl také rokem, kdy se Masaryk po mnoha dobře míněných radách rozhodl odstoupit. Pětaosmdesátiletý prezident už byl oslabený stářím a v polovině listopadu ohlásil svůj odchod. Tato zpráva zarmoutila miliony lidí, část z nich měla ovšem zvlášť silný důvod ke smutku a k obavám z toho, co přijde. „Odchází starý přítel Židů," psala židovská tisková kancelář v New Yorku ve svém komentáři, který kromě jiného vyzdvihoval, že se prezident zastával sionismu a navštívil Židy v Palestině. „Během celé své kariéry byl dr. Masaryk znám jako přítel Židů, jejichž zájmy se vždy snažil hájit, přestože za to musel sám pykat a čelit masivnímu odporu [...] Židovské kruhy vyjádřily svou obavu, že Masarykův odchod posílí antisemitské nálady, již dlouho doutnající v různých částech Československa, především pak v oblastech obývaných Němci [...] Tato situace je prý velice frustrující jak pro dr. Masaryka, tak i pro ministra zahraničních věcí Eduarda Beneše, předpokládaného Masarykova nástupce v úřadu, který je také znám svým prožidovským smýšlením."

Prezident Masaryk byl podle očekávání nahrazen Benešem, který zvítězil v prezidentských volbách uspořádaných v prosinci. Stejně jako jeho předchůdce to byl vyslovený demokrat a politik středu, mnoho jeho protivníků v něm však vidělo

jednoho ze „staré gardy“ lpící na moci. Ani u svých zastánců nevzbuzoval v této nejisté době příliš klidu a optimismu. Prezident Masaryk byl po celou dobu své funkce pevnou skálou, o niž se každý mohl opřít, a Jan se o něm naučil ve škole básničku:

Náš tatíčku Masaryku
tady na obrázku,
my děti Ti slibujeme
poslušnost a lásku,
nebudeme nikdy lhát,
budeme si pěkně hrát,
abys nás měl taky rád.
Tatíčku starý náš,
šedivou hlavu máš.
Dobře je tu ještě s námi,
dokud Ty jsi mezi námi.

Jenomže nyní to znělo jako varování.

V průběhu roku 1936 začala Janova matka slábnout. Lékař jí zjistil příliš vysoký krevní tlak a následná vyšetření ukázala, že Bedřiška Robitscheková trpí závažnou kardiovaskulární chorobou. A zdálo se, jako by vyslovení této diagnózy její potíže ještě zhoršilo. Matka, se kterou Jan dřív plaval přes Vltavu a která se cítila jako doma v pohorkách v Krkonoších nebo v Orlických horách, se rázem změnila v křehkou ženu, jež musela většinu dne odpočívat.

Prezident Masaryk zemřel v září 1937. Češi nad jeho ztrátou hluboce truchlili, očividně více než Slováci. Mezi nimi už totiž narůstala nespokojenost s vládou v Praze. A mezi Slováky bojujícími za vlastní nezávislost, jejichž počet vzrostl, bylo hodně fašistů a antisemitů, což Hitlera mohlo jen těšit. V Německu pokračovalo pronásledování Židů, pro které bylo mimo

jiné čím dál těžší provozovat obchody. Bojkotování židovských podniků bylo častější a častější a mnozí lidé byli donuceni se jich vzdát. Židé utíkali z Německa i ze Sudet a mnozí z nich hledali útočiště v srdci Československa.

Koncem března 1938 dorazila z Vídně zpráva, že nenávist vůči Židům zasáhla nejlepší přítelkyni Janovy matky. Steffi Friedová byla nucena se formálně rozvést, aby ochránila svého nežidovského manžela. Jinak by totiž už nesměl provozovat advokátní praxi, jenomže po tomhle falešném rozvodu byla sestřenice ještě zranitelnější. Někdy kolem Janových čtrnáctých narozenin tak Steffi dorazila s dalšími židovskými uprchlíky do Prahy. Okamžitě vyhledala Robitschekovy a pověděla jim o svém útěku.

„Dodnes si pamatuju výraz *joblende Menschenmenge*, tedy dav bouřící nadšením, který Steffi použila při popisu lidí vítajících nacisty a hned nato se obracejících proti Židům," vypráví Jan.

Hitlerovi vojáci přejeli hranici alpského státu 15. března a provedli *Anschluss* Rakouska k Německu. Přestože tím Německo opět porušilo mezinárodní dohody, nebyla tato anexe pro světovou společnost tak úplně nečekaná. Hitler byl přece Rakušan a nálada v jeho rodné zemi už dávno naznačovala tendenci připojení k Německu. Dvě z největších a nejdůležitějších evropských mocností, Velká Británie a Francie, se proti německému počínání nepostavily, a možná i proto se Steffi Friedová obávala, že Československo se může stát dalším cílem, který bude chtít Adolf Hitler dobýt. Po krátké době proto Bedřiščina přítelkyně odjela za svojí sestrou do Holandska a přes Atlantik až do Spojených států. Unikla včas.

Jak se dalo čekat, události v Rakousku povzbudily i sudetské Němce. Počet členů Henleinovy fašistické strany rostl a mnoho jejích příznivců vyrazilo v pohraničí do ulic. Chtěli *„Heim ins Reich!"*, domů do Říše. Adolf Hitler poslal pro Henleina a ten

se v tajnosti vypravil do Berlína. Tam ho Hitler instruoval, aby přitlačil a vznesl nové, nesplnitelné požadavky. Provokováním vlády v Praze hodlal německý vůdce probudit nepokoje a možná i získat sympatie Angličanů a Francouzů, kteří se za každou cenu chtěli vyhnout další velké válce. Jednou z hlavních zásad po první světové válce navíc bylo právo národů na sebeurčení, což například znamenalo, že by menšina měla mít právo zvolit si na základě hlasování domovskou zemi, k níž cítí sounáležitost. Ale ať už byla pasivita velmocí dána čímkoli, neklid v Sudetech mohl nakonec přivést Hitlera blíže k anexi Čech a Moravy, slovenská část země Hitlera tolik nezajímala. Konrad Henlein vznesl požadavky, které mu Hitler nadiktoval, a Edvard Beneš je podle očekávání odmítl. Jejich přijetí by totiž v reálu znamenalo, že by se Československo muselo vzdát Sudet, a pak by s největší pravděpodobností čelilo obdobným požadavkům ostatních menšin. To by zemi roztříštilo a navíc by ji to oslabilo i ekonomicky, protože velká část výnosného průmyslu se nacházela právě v Sudetech. Henlein v té době cestoval mimo jiné do Anglie, aby tam promluvil v zájmu svého lidu. Dočkal se mnoha projevů sympatie, doma však mezitím narůstalo napětí a v květnu 1938 dosáhlo vrcholu. Nepřesné zpravodajské informace o pohybech německých vojsk ke státní hranici uvedly Československo do stavu bojové pohotovosti. Byly povolány zálohy, země se připravovala na válku.

Rodina Robitschekových se samozřejmě řídila vládními nařízeními. Jan v následujících dnech pomáhal otci nalepit na okna papír, který měl údajně zajistit, aby se sklo při leteckém bombardování neroztříštilo. Opatřili si plynové masky a večer prováděli zatemnění. Lidé byli rozrušení.

„Můj otec se z první světové války vrátil jako pacifista. Nesměl jsem mít dětskou pistolku, pušku nebo dřevěnou šavli ani vojáčky. Jakmile však začala být patrná německá hrozba, naprosto změnil postoj a chtěl jít Československo bránit."

Evropa byla na pokraji války, ale zůstalo jen u řinčení zbraní. Masivní československá mobilizace Francouze a Angličany rozčílila. Hitler pak v tomto sporu působil jako ta rozumnější strana a nacistický propagandistický aparát pracoval celé léto na plné obrátky, aby dané situace využil. Hlásal do celého světa, jak jsou sudetští Němci pod československou nadvládou utiskováni a pronásledováni. Na jedné fotografii se objevila skupina matek, které se svými dětmi uprchly ze Sudet do Německa, jejich odvážní a obětaví manželé zůstali doma, aby mobilizovali proti československé agresi. Na jiné fotce byla smutná rodina v německém sběrném táboře pro uprchlíky ze Sudet. To všechno do určité míry zafungovalo. Britská i francouzská vláda došly nakonec k závěru, že „československý problém" je třeba vyřešit, aby bylo zabráněno válce. Nositelkou tohoto problému byla podle jejich názoru pražská vláda.

„Peace for our time"

V noci na 13. září 1938 vypukly v Sudetech nepokoje. Podnětem byla mezi jinými i Hitlerova řeč na stranickém sjezdu v Norimberku, ve které opět odsoudil přístup Československa k sudetským Němcům. Vědomě rozdmýchával žhavé uhlíky a věci se daly do pohybu. Tisíce německy smýšlejících lidí a nacistů vyšlo v pohraničí do ulic. Mnoho Židů a komunistů bylo přepadeno, než se československým silám podařilo organizátory nepokojů porazit. Povstání v Sudetech trvalo dva dny a vyžádalo si životy policistů i civilistů.

Britský premiér Neville Chamberlain byl přesvědčen, že tyto nepokoje do velké míry zavinila československá vláda svou přílišnou nepřístupností. Pokoušel se to Čechoslovákům vysvětlit už v srpnu, když vyslal na misi do Prahy svého diplomata, který ovšem odešel s nepořízenou. A tak se Chamberlain rozhodl pro

setkání s Hitlerem. Odjel 15. září do Berchtesgadenu, kde se na usedlosti Berghof setkal s německým vůdcem, který hřímal o československé agresi a nejméně třech stovkách sudetoněmeckých obětí povstání. Číslo bylo očividně nadsazené, Hitler jím však pádně podepřel svůj nesmlouvavý požadavek: Sudety musí být přičleněny k Německu. Chamberlain slíbil, že jeho požadavek projedná se svojí vládou, když ho Hitler na oplátku ujistil, že Sudety neobsadí a nevyvolá masivní boje. Londýnský kabinet se vyjádřil souhlasně a o něco později se na jednání o tomto sporu dostavil francouzský premiér Daladier. Francie se ocitla v kleštích, protože byla již od vzniku Československa jeho blízkým spojencem. Daladier na Hitlerův požadavek přistoupil, dal však Chamberlainovi jasně najevo, že Československo by mělo dostat alespoň záruku ochrany proti dalším teritoriálním nárokům. Britský premiér odletěl do Německa na další schůzku s Hitlerem. Záležitost však mezitím doznala změn. Hitler nyní požadoval, aby kus Československa dostalo i Polsko a Maďarsko, a nadto měli Slováci získat vlastní vládu. Tolik nových požadavků Chamberlaina překvapilo a rozzuřilo. Hitler však působil neoblomně a přišel s ultimátem: Pokud Československo Sudety samo nevyklidí, 1. října tam Němci vpochodují. Velká Británie a Francie Hitlerův požadavek odmítly a vláda v Praze opět vyhlásila mobilizaci. Najednou se zdálo jisté, že válka bude.

I Velká Británie se na ni teď začala připravovat. Armáda a námořnictvo vyhlásily pohotovost, v Hyde Parku hloubili obyvatelé města primitivní bunkry a Chamberlainova manželka klečela ve Westminsterském opatství a modlila se za národ. V okamžiku, kdy se zdálo, že válka je na spadnutí, zazvonil Chamberlainovi telefon.

Když se 29. září sešli Hitler, Chamberlain, Daladier a fašistický vůdce Mussolini za Itálii v Mnichově, aby „československý problém" vyřešili, trvala jednání asi třináct hodin. Hitlera

k tomuto širokému setkání přesvědčil právě Mussolini. Mělo dát poslední šanci míru, řešení však nadále mělo odpovídat Hitlerovu přání. S Hitlerovými požadavky, které německý vůdce předložil Chamberlainovi při jeho druhé návštěvě Německa, se nemělo nijak zásadně hýbat. Všichni se shodli na tom, že právě tento plán – s několika málo dodatky – má být přijat. Nejdůležitější národ ze všech vůbec nebyl pozván, aby se jednání zúčastnil. V kuloárech bylo přítomno jen pár československých pozorovatelů. Brzy ráno 30. září jim byl text dohody přečten. Jeden z nich se zeptal, do kdy očekávají čtyři zúčastněné velmoci odpověď od vlády v Praze. Nikdo však žádnou odpověď nečekal. Dohoda už platila.

Když tuto novinu zatelefonovali do Prahy, vyrušil Benešův osobní tajemník prezidenta při ranní koupeli. Právě v koupelně se hlava státu dozvěděla obsah toho, co bylo vlastně dekretem: Vykliďte Sudety a najděte nějaké řešení i pro polské a maďarské nároky. Benešův názor na mnichovskou dohodu byl jasný: „Zrada. Neuvěřitelné. Myslí si, že se zachrání před válkou a revolucí na náš účet. Mýlí se."

Když Beneš projížděl Prahou do sídla vlády, viděl na ulicích plačící lidi. Už o tom věděli. Celý den strávil na schůzích, kde důstojníci předkládali různé vojenské scénáře a politici svá vyjádření. Komunistický předák Klement Gottwald se vyslovil pro válku, jenže se předpokládalo, že takové řešení by v konečném důsledku jenom znamenalo mnoho obětí, a mnichovskou dohodu by nejspíš stejně nezměnilo. Nedalo se nic dělat. Československá vláda se musela vzdát.

„Neporazil nás Hitler," pronesl prezident Beneš ke členům vlády, „ale naši přátelé."

Později téhož dne přistál Neville Chamberlain v Londýně za vytrvalého hustého deště. Ten však nemohl zkazit náladu mnoha lidem, kteří ho přišli přivítat, ani jemu samotnému. Vystoupil z letadla společnosti British Airways a zvedl do vzduchu

papír se svým a Hitlerovým podpisem. Třepotající se doklad míru. Kromě mnichovské dohody se podařilo uzavřít ještě jeden slib, ve kterém tyto dvě evropské mocnosti vyjádřily vůli už nikdy proti sobě nejít do války. Chamberlain pak oznámil, že „československý problém" je vyřešen. Pak se premiér vydal do Buckinghamského paláce a cestou se těšil pohledem na tisíce Britů lemujících jeho cestu. Projížděl kolem nich muž, který je i celý svět zachránil před dalším obrovským krveprolitím. Králi pak premiér osobně referoval o schůzce a ten pak i s chotí Chamberlaina pozval na balkon, kde královský pár ve výjimečném gestu o krok ustoupil a nechal hrdinu dne přijímat bouřlivý hold celého národa. Chamberlainův triumfální průvod skončil pozdě večer v Downing Street 10, kde byl *Good old Neville, a jolly good fellow* očekáván rozjásaným zpívajícím hloučkem lidí. Ministerský předseda se vyklonil z druhého patra a sdělil rozradostněnému lidu, že mnichovská dohoda zajistila *peace for our time*, mír pro naši dobu. Potom svůj velký den zakončil výzvou ke svým krajanům, kterým spadl kámen ze srdce: „Jděte domů a dobře a klidně se vyspěte."

Dne 1. října 1938 začalo vyklízení Sudet. Hitlerovi padly do rukou důležité ocelárny i textilní továrny a neméně zlé bylo, že Československo bylo nyní bezbranné. Vojáci se slzami v očích opouštěli bunkry nově vybudované obranné linie proti Německu, kterou čtyři muži v Mnichově zrušili jediným škrtem pera. Do Prahy přicházely zprávy o několika málo roztroušených protestech proti Němcům. Zemi bránilo jen pár tvrdohlavých Čechů, kteří si lehli na silnici, aby zpomalili postup německých vojenských kolon. Hitlerovy jednotky mohly bez větších obtíží zabrat území coby osvoboditelé a rozšířit německý *Lebensraum*. Hajlující sudetští Němci hysterický plakali radostí, jásali a mávali vlaječkami s hákovým křížem. Ve stejnou dobu se stahovaly tisíce Židů a antifašistů na území, které z Československa zbylo. Bylo pro ně čím dál těžší nalézt bezpečné místo k životu.